

Van zeewering tot straat in

De Spaarndammerdijk is een historisch stukje stad. Niet alleen als oude woon- en werkbuilt, de dijk was ooit een middeleeuwse zeewering, versterkt na een vervelende ervaring van Karel V.

JOOST VERMEULEN

Je vindt er nieuwe natuur pal naast verouderde industrie. Er liggen voetbalvelden en recreatieterrein, volkstuinten en kassen. De Westrandweg, de vierbaansweg die moet aansluiten op de tweede Coentunnel zal er dwars doorheen lopen. En ook het spoor zal in de toekomst meer ruimte claimen. Kortom het smalle stukje Amsterdam dat ingeklemd ligt tussen de Haarlemmerweg en het Noordzeekanaal en dat zich uitstrekt van het Westerpark tot Halfweg, staat ruimtelijk onder zware druk. En bij al die plannen moet men ook nog rekening houden met een belangrijk cultuurhistorisch object: de Spaarndammerdijk.

Er staan sinds kort ter hoogte van begraafplaats Sint Barbara drie beelden aan de Spaarndammerdijk, drie gevleugelde bewakers van de dood, engelen zonder hoofd. Op deze lommerrijke dodenakker vinden tegenwoordig behalve roomse christenen ook anders gelovigen een laatste rustplaats. Vanwege hun aanwezigheid hebben de engelen geen gezicht. Dat mag niet van de islam, althans dat dacht de kunstenaar.

Het had niet veel gescheeld of de beelden zouden naast de oprit van een benzinstation hebben gestaan. In de bosjes aan de andere kant van de dijk bleken echter rugstreeppadden te huizen. Die amfibieën hebben na een jarenlang slepende strijd in 2008 de slag met BP en het stadsdeel gewonnen. In het voorjaar kun je hier dus nog steeds het karakteristieke liefdeslied van deze pad komen beluisteren.

Even verderop aan de dijk ligt links in de diepte de boerderij van Hogenes, genoemd naar de boerenfamilie die daar woonde. Vijftien jaar geleden vertrok het laatste familielid. De boerderij stond daarna jaren leeg. Er moest een stadsdeelbestuurder sneuvelen voordat de buurtboerderij, zoals hij sindsdien heet, van de sloop kon worden gered. Nu bakken psychiatrische patiënten samen met vrijwilligers er pannenkoeken. De patiënten verblijven in het pal naast de boerderij gelegen gloednieuwe centrum, dat door Mentrum wordt beheerd.

De weilanden die tussen Sint Barbara en de boerderij liggen, zijn –

ondanks hun alledaagse uiterlijk – uniek. Er zou eigenlijk een groot bord moeten staan waarop wordt uitgelegd dat dit zowat het laatste restant is van het oeroude veenweide landschap. Een landschap dat ontstond toen meer dan duizend jaar geleden bewoners van de kuststreek de moerassen introkken om het laagveen te ontginnen.

Van af de hoek van Sint Barbara tot aan de kruising met de Transformatorweg is maar driehonderd meter. En daar vinden we de oudste dijk van Amsterdam.

Die dijk heeft overige alles te maken met dat laatste stukje veenweide aan zijn voet. De nieuwe bewoners van het laagveen groeven kaarsrechte sloten door het moeras, die waren bedoeld om het veen te ontwateren. Op die drogere grond konden vee weiden en bescheiden landbouw bedrijven. Door de ontwatering klonk het veen echter heel snel in. Lag het oorspronkelijk ettelijke meters boven de zeespiegel, na honderd jaar was de bodem al gezakt tot tientallen centimeters daaronder de zeespiegel.

De eerste dijken werden om de nederzettingen heen gebouwd. Vervolgens werden zogenoemde omringdijken aangelegd, die ook de landbouwgronden beschermden. Bij het Spaarne werd een dam aangelegd, de Spaarndam, ter hoogte van de Amstel de (Amster)dam en ter hoogte van het riviertje de Slochter of Slooter de Slooterdam. De Spaarndammerdijk, die langs het IJ liep, verbond uiteindelijk deze dammen. In stukken uit het begin van de dertiende eeuw is al sprake van die dijk.

Toen in de zeventiende eeuw Amsterdam aan de westkant werd uitgebreid, werd de dijk opgenomen in het stedelijke weefsel. Je kunt in de Haarlemmerdijk en de Haarlemmerstraat de loop nog gemakkelijk herkennen. Enkele panden aan de kop van de Haarlemmerstraat hebben zelfs nog de oorspronkelijke, lager gelegen achterhuizen. De Binnen- en de Buiten Oranjestraat lagen aan beide zijden van de oorspronkelijke Spaarndammerdijk, net als de Binnen- en de Buiten Dommerstraat.

De Spaarndammerdijk rond 1930. Bij de uitbreiding van de stad in westelijke richting werd de oude zeewering in het stratenplan opgenomen.

Het begon met inklinkende veenweiden, nog voor 1200